

Oamastanráhkadusat davvisámi girjjálašvuodas

LENE ANTONSEN JA LAURA JANDA
UiT Norgga árktaš universitehta

Letne analyseren 3812 davvisámegiela oamastanráhkadusa: substantiivvaid maidda lea lasihuvvon oamastangeažus (SOG) ja gihpuid main lea refleksiivapronomen mas lea oamastangeažus, ja substantiiva (*ieža*-gihppu). Cealkagiid letne viežan vuosttažettiin čáppagirjjálašvuoda teavsttain, muhto maiddái moatti teavsttas mat eai gula nu čielgasit čáppagirjjálašvuhtii. Materiála čájeha giellanuppástusa mas *ieža*-gihppu boahtá eanet ja eanet SOG sadjái anaforalaš oktavuodain. Dutkamuša materiála boarráseamos čálliide lea syntáksa dehálaš faktor oamastanráhkadusa válljemis, muhto gaskabuolvvas ja nuoramus buolvvas lea semantikhka dehálačcat. Odda testameanta sulastahtá boarráseamos čálliid teavsttaid, ja Johan Turi giella állana muhtun muddui gaskabuolvva gillii. Orru ahte giela siskkáldas faktorat leat mielde lasiheamen leavttu giela nuppástussii, ja dutkanmateriálas dát dáhpáhuvvá sullii seamma ládje Suoma beale Deatnogáttis ja Guovdageainnu guovllus.

Fáddásánit: oamastanráhkadusat, oamastangehčosat, syntáksa, davvisámegiella, gjellarievdan

1 Láidehus

Go davvisámegielas galgá mitalit ahte juoga gullá cealkaga subjekti, de lea dábálaš juogo lasihit oamastangehčosa substantiivii, *latnjas-is*, dahje geavahit genetiivvahápmásaš refleksiivapronomena, *iežas latnji*. Seamma čálli sáhttá sihke lasihit oamastangehčosa substantiivii ja geavahit refleksiivapronomena oktan substantiivvain measta seammalágan konteavsttain, nugo dán guovtti ovdamearkkas, mat leat vižžojuvvon Elle Márjá Varsa romáanas: *go ollii latnjasis ja go ollii iežas latnji[i]* (EMV1: 46, 61). Hálii-detne guorahallat variašuvnnaid eavttuid ja letne čoaggán dutkanmateriála teavsttain maid čállit leat riegádan áigodagas 1854–1984 ja leat bajássaddan guovtti guovllus. Munno jearaldagat leat:

1. Leatgo dát guokte oamastanráhkadusa friddja variašuvnnas, vai leago daid geavahusas semantikhalaš dahje syntávssalaš erohus? Makkár erohus dat livččii?
2. Leago geavahusas erohus suopmaniid dahje buolvvaid gaskkas?

Artihkkalis áigo guorahallat mo namuhuvvon fáktorat váikkuhit ráhkadusaid välljemii.

Čuovvovaš kapihtalis čilgejetne oamastanráhkadusaid lagabut ja goalmátt kapihtalis muiatletne dutkanmateriála birra. Njealját kapihtalis lea sáhka oamastanráhkadusaid refererenvugiin ja mo materiála juohkása refererenvugiide. Viðát kapihtalis gehče cealkagiid main leat guokte oamastanráhkadusa mat leat čadnon seamma substantiivii. Dan maŋnel, guðát ja čihčet kapihtaliin, guorahalle ráhkadusaid syntávssa ja semantika. Gávcát kapihtalis moai gehče maid statistikhalaš analysat muiatit fáktoriid dehálašvuodas. Majimuš kapihtalis lea konklušuvdna.

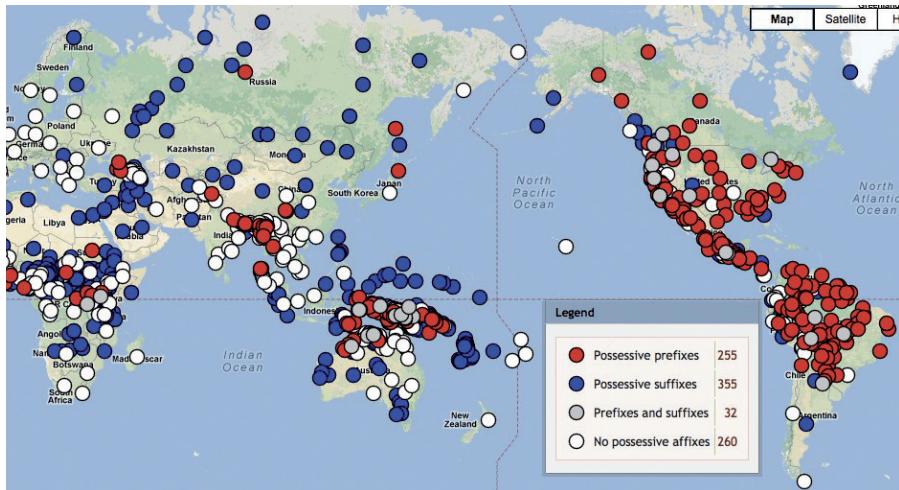
2 Teoriija ja dutkan

2.1 Oamastanráhkadusat máilmimi gielain

Máilmimi gielain lea dábálaš earuhit guovttelágan oamastanráhkadusaid (Heine 1997; Herslund & Baron 2001; McGregor 2009). Oamastanráhkadus sáhttá leat predikatiivvalaš ráhkadus, nugo davvisámegielas *sus lea latnja* ja *latnja lea su*, ja maiddái adnominála ráhkadus, mii davvisámegielas sáhttá leat *latnjasis* ja *iežas latnji*. Moai áigo dás guorahallat adnominála ráhkadusa. Gohčodetne ráhkadusa substantiivva *oapmin*, mii lea seamma tearbma maid Sammallahi geavaha (2005: 199). Dábálaš lea juohkit omiid guovtti jovkui (Heine 1997; Herslund & Baron 2001; McGregor 2009; Lichtenberk ja earát. 2011; Aikhenvald 2013):

1. Earutkeahtes oamasteapmi (eng. *inalienable possession*), mas oamit dábálaččat leat fuolkkit ja rumašlahtut, muhto maiddái muhtun eará substantiivvat.
2. Earuhahhti oamasteapmi (eng. *alienable possession*), mii lea buot eará go earutkeahtes oamasteapmi.

Dán guovtti joavkku gaskkas ii leat čielga rádji, ja kultuvrraid gaskkas leat erohusat das mo oamit juohkásit joavkkuide (Dixon 2009: 5–6).

Govus 1. The World Atlas of Language Structures Online, Feature 57A: Oamastanaffivssat. (Dryer 2013.)

Máilmimi gielain lea dábálaš laktit oamastansuffivssaid dahje oamastanprefivssaid substantiivii. The World Atlas of Language Structures (WALS) stuorra diehtovuđđui leat čoggojuvvon diedđut gielaid iešvuodđaid birra. Govus 1 lea kárta mii čájeha oamastanaffivssaid geavahusa máilmimi gielain. Gielat main leat oamastansuffivssat, leat merkejuvvon alit jorbadasain, gielat main leat oamastanprefivssat rukses jorbadasain, ja ránes jorbadasat fas čájehit gielaid main leat sirkumfivssat (affiksa lasihuvvo sátnemáddaga goappáge beallái). Vilges jorbadas muitala ahte giela substantiivvain eai leat ollenge oamastanaffivssat.

Kártta mielde oamastangehčosat leat dábálaččat Afrihkás ja Ásias, ja oamastanprefivssat ja sirkumfivssat leat geavahusas Davvi- ja Lulli-Amerihkás. Eanaš Eurohpá gielain eai leat oamastanaffivssat, ja kárttas leat oamastansufivssat merkejuvvon dušše suoma-ugralaš ja turkalaš gielaise ja bretonagillii¹.

1 Keltalaš gielaid dutkamis ii leat dábálaš gohčodit dán fenomena oamastangeažusin, muhto čilget ahte persovdnpronomen sahttā geardduhuvvot substantiivagilpu majjal (gč. ovdamearkka dihte King 2003: 80–82).

2.2 Davvisámegiela oamastanráhkadusat

Ovdamearkkain (1, 2) leat oamastanráhkadusat maid áigo artihkkalis guorahallat. Čujuhetne teavsttas vuolláisárgon ráhkadusaide.

- (1) *Vuoi go sáhtten jur nie jalla, jurdili Kátjá go ollii latnasis ja bálkestii skuvlaveaskku čihkii.* (EMV1: 46)
- (2) *Kátjá ii lean šat čirron guhkes áigái, muhto go ollii iežas latnji manjjil go Niillasa luhtte báhtarii eret, de [...]* (EMV1: 61)

Substantiivva masa lea laktojuvvon oamastangeažus, *latnasis*, gohčodetne SOG:n, ja gihpu mas lea refleksiivapronomen ja oamastangeažus, ja substantiiva, *iežas latnji*, gohčodetne *ieža*-gihppun. *Ieža*-gihppu sáhttá sistisdoallat SOG (gč. kapihtala 5.3). Oamastangehčosa referánssa gohčodetne oamasteaddjin. SOG ja *ieža*-gihpu gohčodetne oktasaš namahusain oamastan-NP.

Oamastangeažus, vearba ja cealkaga vejolaš subjeakta sodjet seamma persovnnas ja logus, ja namuhuvvon ovdamearkkat leat ovttaidlogu goalmmát persovnnas. Cealkagis sáhttá leat subjeaktasátni mii doaibmá oamastangehčosa referánsan (antesedéansan), muhto go ii buot sámegiel cealkagiin leat subjeaktasátni, de dan sáhttá dulkot vuosttažettiin finihtta vearbahámi persovdnagehčosa referánsan (Nickel & Sammallahти 2011: 500). Dán artihkkalis subjeaktasátni lea miellagiddevaš semantihka dihte. Maid eará cealkkalahtut sáhttet leat oamasteaddjit nugo boahtá ovdan kapihtaliin 5 ja 6.

Ieža-gihpus leat goitge guokte sáni: refleksiiva pronomen masa laktása oamastangeažus ovcci láhkai lohku-persovdna-kombinašuvnna mielde, ja substantiiva mii sodjá guða kásusis (akkusatiivva ja genetiivva hámit leat ovttaláganat) ja guovtti logu mielde. Dás lea ovdamearka ovttaidlogu illatiivvas: *iežas latnji*. Gihpus sáhttá dasa lassin leat adjektiiva ja lohkosátni attribuhttan: *iežas stuorra latnji*, *iežas guovtti latnji*.

SOG hábmejuvvo dainna ahte oamastangeažus laktojuvvo substantiivii, kásusgehčosa manjjái, nugo *lanja-in-is*, earret máŋggaidlogu komitatiivva mas kásusgeažus laktojuvvo oamastangehčosii, *lanjaid-is-guin*. Illatiivagehčosat ja ovttaidlogu lokatiivagehčosat leat earáláganat go ab-

soluhtta sojahusa gehčosat, nugo bajábeale illatiivaovdamearkkain -(i)i (*latnji*) ja -s- (*latnjasis*) boahtá ovdan. Muhtun persovdna- ja kásusgehčosat čállojuvvojtit goappat lágje go laktásit bárrastávval- ja bárahisstávvalmádagii, ja ieš mätta sáhttá leat eará hámis go absoluhtta sojaheamis (Nickel & Sammallahti 2011: 103–111; Nielsen 1979 (1926–1929): 118–119). Dan dihte SOG lea moalkát go *ieža*-gihppu, ja bárrastávvalsubstantiivva sojahanparadigmas leat olles 78 iešguđetlágan SOG-hámi.

Davvisámegiela oamastanráhkadusat leat čilgejuvvon giellaoahppain. Nielsen (1979 (1926–1929): 117–124, 364–365) lea čállán veaháš oamastangehčosiid geavahusa birra, muhto son ii leat čilgen geavahusa systemáhtalaččat daid referánssaid ektui. Nickel ja Sammallahti (2011: 105–111, 500–504) ollu čiekjaleabbo čilgehus vuodđuduvvá sudno ovddeš bargguide (Nickel 1994; Sammallahti 2005), ja moai letne geavahan sudno čilgehusa dán artihkkala syntáksaoasi vuodđun. Outakoski (2003) buohtastahtá davvisámegiela refleksiivapronomena čatnama eará gielade generatiiva teorija vuodđul. Jomppanen (2009) lea guorahallan davvisámegiela supiidnaráhkdusa mii vuodđuduvvá oamastangehčosiid geavahussii. Davvisámegiela oamastangehčosiid geavahus ii leat ovdal dutkojuvvon statistikhkalaččat.

3 Dutkanmateriála

Letne čoaggán oamastan-NP:id davvisámi čáppagirjjálašvuoda teavsttain, main leat measta 0,7 miljovnna sáni. Boarráseamos čállit, Anders Larsen (AL), Johan Turi (JT), Klemet Nilsen Turi (KNT), Hans Aslak Guttorm (HAG), Mikkel P. A. Bongo (MB) ja Anders O. Eira (AOE) leat riegádan jagiid 1854–1927, áigodagas mii rievtti mielde doallá sistis mánga buolvva. Gaskabuolvva čállit, Jovnna-Ánde Vest (JÁV), Kirsti Paltto (KP) ja Elle Márjá Vars (EMV) leat riegádan jagiid 1947–1957. Nuorra čállit leaba Jens Martin Mienna (JMM), riegádan 1972:s, ja Máret Ánne Sara riegádan 1983:s. Čállit leat bajássaddan guovtti guovllus: Suoma beale Deatnogáttis ja Norgga bealde Guovdageainnu guovllus. Háliideimme guorahallat sihke Norgga ja Suoma beale teavsttaid oaidnin dihte man olu ja man lágje eanetlogu gielat váikkuhit sámegiela oamastanráhkadusaid geavaheampái. Letne maiddái váldán mielde vuosttaš sámegiel romána, vaikko čálli Anders

Larsena ruovttuguovlu Návuotna ii gula válododutkanguvlui. Romána lea miellagiddevaš danne go das leat ollu oamastanráhkadusat.

Teavsttain gávnnaime oktiibuot 2283 ráhkadusa main lea *ieža-gihppu* dahje SOG. Letne dasa lassin geavahan Oðða testamentta mas gávnnaime 1529 ráhkadusa. Oðða testamenta lea jorgaluvvon mángga vuodðoteavsttas. Teaksta lea dárkilis joavkobarggu boadus, ja joavku lea viggan bisuhit dahje oččodit davvisámegiela oktilažžan golmma riikkas (Magga 2004: 52). Nu dat ovddasta muhtunlágan ideála sámegiela, ja dan dihte leage miellagiddevaš teaksta.

Cealkagiidda main lea oamastanráhkadus, letne gilkorastán dákkár dieðuid:

- Ráhkadusa (SOG dahje *ieža-gihpu*) ja refererenvuogi
- Oamasteaddji kásusa ja lohku-persovdna-kombinašuvnna, ja semantikhalaš luohká
- Oami kásusa, semantikhalaš luohká ja substantiivva vuodðohámi
- Cálli ja girjji namaid, buolvva masa cálli gullá ja geográfalaš guovllu gos son lea eret

Maiddái eará fáktoriid letne merkon, nugo oami logu ja leago nomengihpus adjektiivaattribuhtta. Mañnel čájehuvvui dattetge ahte dát eai lean relevánta dieðut ja dan dihte dat eai leat mielde analysas. Cealkagat leat olámmuttus čujuhusain <http://giellatekno.uit.no/research/oamasteapmi> ja <http://opendata.uit.no>.

Buolva	Čálli	Sániid lohu	SOG lohu	Dávjodat /10000	Ieža- gihpu lohu	Dávjodat /10000
B	A. Larsen r. 1870	10 150	151	149	12	12
	J. Turi r. 1895	48 559	89	18	24	5
	K. N. Turi r. 1895	23 400	43	18	3	1
	H. A. Guttorm r. 1907	28 500	259	91	9	9
	M. Bongo r. sullii 1923	8060	16	20	1	1
	A. O. Eira r. 1927	14 600	35	24	3	2
G	J.-Á. Vest r. 1948	151 592	512	34	378	25
	K. Paltto r. 1947	81 700	145	18	51	6
	E. M. Vars r. 1957	92 500	187	20	156	17
N	J. M. Mienna r. 1972	49 100	20	4	68	14
	M. A. Sara r. 1983	29 800	57	19	64	21
	Odđa testamenta	136 522	1386	102	143	10
	Oktibuot	674 483	2900	43	912	14

Tabealla 1. Oamastanráhkadusaid dávjodat dutkanmateriála čálliid teavsttain.

B = boarráseamos čállit, G = gaskabuolvva čállit ja N = nuorra buolvva čállit.

Tabeallas 1 leat dieđut dutkanmateriála birra, ovdamearkka dihte vuosttaš ráiddus boahtá ovdan ahte letne guorahallan 10 150 sáni maid Anders Larsen lea čállán. Su teaksta lei fidnemis beare bábirhámis, ja letne dan dihte árvvoštallan sániid logu. Larsena teavsttas gávnnaime 151 SOG, mat dahket 149 juohke 10 000 sánis, ja 12 ieža-gihpu maid dávjodat lea 12 dáhpáhusa juohke 10 000 sánis. Jus cealkagis lea paratáksa mas leat eanet substantiivvat de letne atnán dan oktan dáhpáhussan, nugo cealkagis (3) siiddus 17, man paratáksa lea *áhčis ja eatnis*.

Guttorm, Vest ja Paltto bohtet Suoma beale Deatnogáttis ja eará čállit Guovdageainnus ja Mázes, earret Larsen gii lea Návuonas eret. Nuoramus buolvva čállit boahtiba goappašagat Guovdageainnus; ean gávdnan dien buolvva čálli Suoma beale Deatnogáttis.

Tabeallas oaidnit ahte Larsena ja Guttorma teavsttain ja Odđa testamenttas lea SOG ollu dávjijit go earáid teavsttain. Teavsttaid muitalanvuohki, ovdamearkka dihte man ollu dain lea njuolggo ovdanbuktin, váikkuha erenoamážit SOG eksoforalaš geavahussii (gč. kapihtala 4), muhto dutkanmateriála teavsttat

eai leat nu iešguðetláganat ahte dat sáhttá vuoduštít daid stuorra erohusaid mat leat tabeallas.

Boarráseamos čállit geavahit unnán *ieža-gihpuid*, muhto geavahus lassána nuorat buolvvain earret Paltto teavsttain. Vesta teavsttain lea SOG dávjít go mánjgga boares čálli teavsttain, ja Mienna teavsttas fas SOG lea hui hárve. Muðui lea SOG dávjodat 18–24 dáhpáhusa juohke 10 000 sánis beroškeahttá buolvvas.

Materiálas lea stuorra erohus das man ollu čállit oppalohkái geavahit oamastan-NP:id. Dávjá teaksta ii muital gii lea oamasteaddji, dahje kon-teavsttas lea čielggas gii oamasteaddji lea, nugo *rabai čalmmiid* dan sajis go *rabai čalmmiidis*. Leimme jurddašan váldit mielde maiddái cealkagiid main ii leat oamastanráhkadus muhto vuolláneimme das danne go dávjá lea váttis árvvoštallat goas galgá gilkorastit dan mii ii leat cealkagis.

4 Refererenvuogit

Oamastangehčosiin leat iešguðetlágan referánssat. Nickel ja Sammallahti (2011: 501–504) govvideaba golbma refererenvuogi: anaforalaš, endoforalaš ja eksoralaš. Dutkanmateriálas gávdnojít buot dát golbma vuogi, ja dasa lassin letne gilkorastán vuogi maid gohčodetne generalaš refererenvuohkin. Dán kapiittalis guorahalle lagabut refererenvugiid ja daid dávjodaga dutkanmateriálas.

4.1 Anaforalaš refererenvuohki

Anaforalaš² refererenvuogis oamastangeažus čujuha oamasteaddjái, mii lea cealkaga lahttu, dábálaččat subjeakta nugo čuovvovaš cealkagiin:

2 Doaba *anafora* geavahuvvo maiddái viiddit mearkkašumis mii gokčá buot daid dáhpáhusaid main pronomen dahje eará sátni gidde iežas referánssa muhtun eará sáni bokte das fuolakeahttá, leago dát sátni seamma cealkagis, seamma dadjosis vai eará dadjosis (Sammallahti 2005: 189).

- (3) *Kátjá balai nu ahte giedat vel doarggistedje go gulai áhcis ja eatnis boahtime sisa.* (EMV1: 116)
- (4) *It go oainne ahte Kátjá lea boahtán, dajai son iežas isidii.* (EMV1: 116)
- (5) *Mu Ipmil addá didjiide buot maid dárbbašehtpet hearvás riggodagainis Kristus Jesusis.* (OT)

Cealkagis (3) subjeakta boahtá ovdan vearbba sojahanhámi bokte. Vearbba *gulai* subjeakta lea *son* (Kátjá), gii lea oamasteaddji, ja *áhcči* ja *eadni* leat oamit ja oamastangeažus -s čujuha cealkaga subjekti. Ovdamearkkas (4) anaforalaš ráhkadusas lea *ieža-gihppu*: *son* lea cealkaga subjeakta, masa *iežas-sáni* oamastangeažus -s čujuha. Dán ovdamarkkain lea referánsan subjeakta, muhto oamasteaddji sáhttá maiddái leat eará cealkkalahttu, gč. kapihtala 6. Oamastangehčosa ja referánsa gaskkas sáhttá leat relatiivacealkka (5). Sáni *riggodagainis* oamastangeažus -s čujuha *Ipmil-sátnái*, ja daid gaskkas lea relatiivacealkka *maid dárbbašehtpet*.

4.2 Endoforalaš refererenvuohki

Endoforalaš refererenvuohki čujuha oamasteaddjái gii ii leat namuhuvvon seamma oassecealkagis, muhto ovdaččas seamma dadjosis dahje muđui teavsttas. Dábálaččat referánsa lea ovddit cealkagis nugo dás:

- (6) *Málbmageaidnu han lei ain sin hálldus, ja ulbmil lei diedusge geahččalit doallat dán buot návccaideasetguin.* (AOE: 66)

Sáni *návccaideasetguin* oamastangeažus -set- lea mánggaidlogu 3. persovnnas, ja dat čujuha ovddit cealkaga *sin*-pronomenii mii lea genetiivvas. Materiálas leat 17 endoforalaš SOG-dáhpáhusa, ja dat dahket dušše 0,7 % buot cealkagiin (gč. tabealla 2).

Maiddái *ieža-gihppu* sáhttá geavahuvvot endoforalaččat (Nickel & Sammallahti 2011: 506), ja materiálas gávnnaime 10 dakkár ráhkadusa, earret eará čuovvovaš cealkaga (7):

- (7) *Dušše heasta guođui stállanjálmmes báddegeažes. Dat leai iežaset heasta.* (HÁG2: 26)

Cealkagis *iežaset* čujuha oamasteaddjái, muhto oamasteaddji ii leat namuhuvvon seamma cealkagis iige ovddit cealkagisge. Lohkki ipmirda ahte lea sáhka muitalusa bearrašis.

4.3 Eksoforalaš refererenvuohki

Eksoforalaš (dahje deiktalaš) refererenvuohki čujuha oamasteaddjái gii lea ságastallama oasseváldi. Substantiivii laktása vuosttaš dahje nuppi persovnna oamastangeažus. Čuovvovaš cealkagiin oamasteaddji lea muitaleaddji:

- (8) *Na de geahččalii mearrananusvuodåmet.* (KNT: 124)

- (9) *Iežamet čivggat, liikká jallat go dáčcat!* (MÁS: 29)

Oamastangeažus *-met* sániin *mearrananusvuodåmet* (8) ja *iežamet* (9) muitalit ahte oamasteaddji lea *mii*.

Substantiiva sáhttá maiddái leat eksoforalaš vokatiiva, nugo dán ovdamearkkas:

- (10) *Gula, mánážan.* (KP2: 6)

Buot vokatiivvat leat ovttaidlogu vuosttaš persovnnas, ja bealli dain lea diminutiivvas, nugo *mánážan* (10).

Eksoforalaš refererenvuohki geavahuvvo lunddolaččat eanet teavsttas mas lea ollu njuolggoo ovdanbuktin dahje mas muitaleaddji lea vuosttaš persovdna.

4.4 Generalaš refererenvuohki

Referánsa sáhttá maiddái leat generalaš. Dainna oaivvildetne ahte oamastangehčosa referánsa ovddasta eanet min buohkaid go dihto olbmo. Oamastangeažus lea ovttaidlogu goalmmát persovnnas, nugo *-s* sániin *sániidis* ja *iežas* (11–12):

(11) *Mángii lea nu buorre beassat bidjat sániidis báhpára ala.* (KP2: 53)

(12) *Mihá buoret livčii leamaš baicca ruovttus iežas seanggas oadđit*
(EMV1: 224)

4.5 Buohastahttin

Dutkanmateriála cealkagiidda letne merkon refererenvuogi, ja de letne buohastahttán refererenvugiid dávjodaga tabeallas 2.

Refererenvuohki	Sihke SOG ja ieža-gihppu		SOG		ieža-gihppu		Oktiibuot
Anaforalaš	90,5 %	3449	2566	74 %	883	26 %	100 %
Endoforalaš	0,7 %	27	17	63 %	10	37 %	100 %
Eksoforalaš	4,8 %	182	177	97 %	5	3 %	100 %
Eksoforalaš vokatiiva	3,6 %	137	136	99 %	1	1 %	100 %
Generalalaš	0,4 %	17	4	24 %	13	76 %	100 %
Oktiibuot	100 %	3812	2892	76 %	912	24 %	100 %

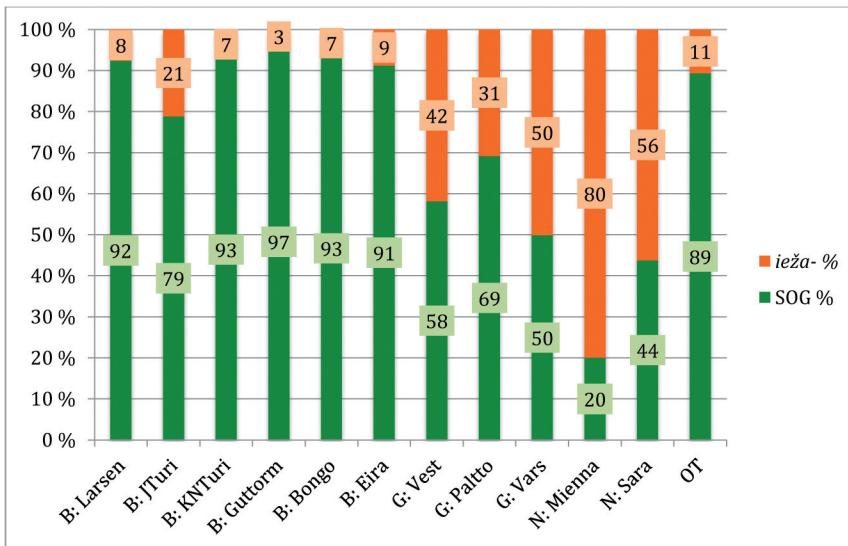
Tabealla 2. SOG ja ieža- juohkašupmi refererenvuogi ektui.

Tabeallas boahdá ovdan ahte anaforalaš refererenvuohki dakhá olles 90,5 % čáppagirjjálašvuoda dutkanmateriálas. Dan manjnejl boahdá eksoforalaš refererenvuohki, ja oassi das lea eksoforalaš vokatiiva. Eksoforalaš refererenvuohki dakhá oktiibuot 8,4 % (4,8 % + 3,6 %). Hárvvimusat leat endoforalaš (0,7 %) ja generalalaš (0,4 %) refererenvuogit.

Eksoforalaš ráhkadusain sahittá SOG sajis geavahit genetiivahápmásaš persovdnpronomena ja substantiivva – áhčán sajis mu áhčci. Tabeallas oaidnit ahte ieža-gihppu hui hárve geavahuvvo eksoforalaččat. Generalalaš ráhkadussan lea fas SOG hui hárve. Dušše anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain lea gilvu SOG ja ieža-gihpu gaskkas. SOG geavahuvvo 74 %:s anaforalaš ráhkadusain, ja 63 %:s endoforalaš ráhkadusain. Dan dihte letne váldán dušše dán guokte refererenvuogi mielde čuovvovaš analysaide.

Govvosis 2 letne buohastahttán man ollu juohke čálli geavaha SOG ja ieža-gihpuid anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain, ja das bohtet ovdan stuorra buolvvaidgaskasaš erohusat. Boarráseamos čállit, earret Johan Turi, ja Ođđa

testamenta čájehit sullii seamma juohkašumi – SOG geavahuvvo 89 %:s dahje eanet dáhpáhusain. Johan Turi spiehkasta das go su teavsttas lea 79 % SOG, ja son lahkona dien dáfus gaskabuolvva čálliid geain lea 50–70 % SOG.

*Govus 2. Anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusat. Juohkašupmi čálliid mielde:
B = boarráseamos čállit, G = gaskabuolvva čállit ja N = nuorra buolvva čállit.*

Logut orrot čájeheamen ahte nuorat buolvvat geavahit *ieža-gihpu* muhtun muddui gokko boarrásepmosat geavahivčě SOG. Boarráseamos čállit geavahit unnán *ieža-gihpuid*, ja go geahččá teavsttaid lagabut, de oaidná ahte sii állanit geavahit *ieža-gihpu* vuosttažettiin earuheaddji cealkagiin:

(13) *Mun jurddašin eambo eatni go iežan dili birra.* (AOE: 11)

*Iežan-sáttni lea eatni-substantiivva vásutta, ja goappašagat modifiserejit dili-sáni (13). Nuorat čállit geavahit *ieža-gihpuid* ollu viidáseappot go dušše kontrasterema dihte.*

5 Guokte oamastanráhkadusa seamma substantiivvas

Materiálás leat maiddái dáhpáhusat main seamma substantiivvas leat guokte oamastanráhkadusa. Dán kapihtalis guorahalle daid.

5.1 Persovdnpronomen ja *ieža-* seamma gihpus

Gávnnaime 59 dáhpáhusa main leat sihke persovdnpronomen ja *ieža*-hápmi mat čujuhit seamma oamasteaddjái. Bealis dáhpáhusain persovdnpronomen lea *ieža*-gihpu áidna referánsa seamma cealkagis:

- (14) *Ja dál áhkku aitto čearsái ilus dego stuorátge hearrát livčče lean su guossis, vaikke eai lean go su iežas nieida ja nieidda pubertehtaahkásaš bárdni Ari.* (KP1: 143)

- (15) *Sudno iežaska eallin ii lean dat mii geasuhii eanemusat.* (JMM: 68)

Cealkagiin (14) ja (15) *su iežas* ja *sudno iežaska* leat subjeaktagihpu oassin, ja *su* ja *sudno* čujuhit olbmuide geat leat namuhuvvon ovddit cealkagis. Nuppe bealis dán cealkagiin lea eará referánsa persovdnpronomena lassin, mii lea mielde deattuheamen oamasteami, nugo dás:

- (16) *Joavnas leat su iežas olbmát.* (EMV1: 219)

Sihke *su*- ja *iežas*-sániid referánsa lea cealkaga (16) logalaš subjeakta: *Joavnna*.

5.2 Pronomen ja SOG seamma gihpus

Maiddái persovdnpronomen ja SOG sáhttet leat seamma gihpus. Materiálás leat 34 dákkár gihpu. Dušše ovttá dáhpáhusas persovdnpronomen rievdaa endoforalaš ráhkadusa anaforalaš ráhkadussan:

(17) *Dan dihtii Ipmil attii sin váimmuideaset anistumiid ja nuoskivuoða hálđui, nu ahte sii gaskavuoðaineaset heahppašuhtte rupmašiiddiset.* (OT)

Cealkagis (17) *váimmuideaset* oamasteaddji lea *sin*, man referánsa lea ovđdit cealkagiin. Dábálaččamusat SOG-ráhkadus livččii anaforalaš maiddái persovdnapronomena *haga*, nugo čuovvovaš ovdamearkkas mas sihke *sin-* ja *gálvvuineasetguin*-sániid referánsa lea cealkaga subjeakta: *mearra-olbmot*.

(18) *Na ja de dasto mearra-olbmot sin gálvvuineasetguin.* (KNT: 56)

Eará ráhkadusat leat eksoralaččat, nugo čuovvovaš cealkagis mas lea vejolaš sihkkut *mu* rievdatkeahttá cealkaga sisdoalu:

(19) *Mu Áhčán viesus leat ollu lanjat.* (OT)

5.3 *Ieža-gihppu sistisdoallá SOG*

Materiálas leat čieža dáhpáhusa main lea sihke SOG ja *ieža-hápmi*, nugo:

(20) *Diekko nai ferten rámpot iežan bártnan, i mu bárdni gal dájo jur rivguiguin.* (MB: 51)

Sihke *iežan-* ja *bártnan*-sániid referánsa lea cealkaga subjeakta, maid dás ovddasta finihtta vearbáhami *ferten* persovdna- ja lohkogeažus.

5.4 *Buohtastahttin*

Seamma gihpus sahttet geavahuvvot guokte oamastanráhkadusa: genetiivahápmásaš persovdnapronomen sahttá laktojuvvot sihke *ieža-gihppui* ja SOG:i, ja *ieža-hápmi* ja SOG sahttet geavahuvvot ovttas. Materiálaid dáhpáhusaid mearit leat merkejuvvon tabellii 3.

Ráhkadus	Pers.pron. + <i>ieža-gihppu</i>	Pers.pron. + SOG	<i>Ieža-gihppu mas lea SOG</i>
Boarráseamos čállit	6	27	1
Gaskabuolva	33	1	5
Nuorra buolva	3	2	1
Ođđa testamenta	17	4	0
Oktiibuot	59	34	7

Tabealla 3. Guokte oamastanráhkadusa seamma gihpus.

Dábálaččamus duppalráhkadus lea persovdnapronomen ja *ieža-gihppu*, ja dat gullá erenoamážit gaskabuolvva gillii. Boarráseamos čállit hárve leat geavahan dákkára. Sin teavsttain leat dušše guhtta dáhpáhusa, mat buot gullet oarjeguovllu čálliide. Fuomášanveara lea ahte gaskabuolvvas leat 4,5 geardde eanet *ieža-gihput* go nuoramus čálliid teavsttain (gč. tabealla 1), muhto dát duppalráhkadus lea dattetge 11 geardde dábálaččat gaskabuolvvas go nuoramus buolvvas.

Ráhkadus mas leat sihke persovdnapronomen ja SOG, gullá vuosttažettiin boarrásat buolvvaid gillii, go dutkanmateriála 34 cealkagis leat 31 vižžojuvvon juogo boarráseamos čálliid teavsttain dahje Ođđa testamenttas.

6 Oamasteaddji

Dán kapihtalis gehčče oamasteaddji sojaheami ja semantihka.

6.1 Oamasteaddji kásus

Cealkagiin (4, 5) lea referánsa (oamasteaddji) nominatiivvas, muhto dutkanmateriálas lea anaforalaš oamastan-NP referánsa buot kásusiin earret essiivvas ja komitatiivvas. Dás bohtet juohke kásusis sihke SOG ja *ieža-ovdamearka*, maid letne vuolláisárgon oktan referánnssain. Čuovvovaš guovtti cealkagis lea referánsa illatiivvas, *Birggehii* (21) ja *goaskái* (22):

(21) *Birggehii lei hui lossat čuovvut bártnis duššálaš eallima.* (JÁV2)

(22) *Sudnos eai lean mánát ja danin Elláš lei goaskái dego iežas nieida* (KP2: 127)

Cealkagiin (23–25) referánsa lea lokatiivvas: *Heandaragas, mus ja ádjagis*:

(23) *Birgget ii ádden, mii Heandaragas lei áhcíš vuostá.* (JÁV2)

(24) *Mus ii leat sadji rádjat buot šattuidan.* (OT)

(25) *Muhto dien ádjagis lea iežas suollemasuuohta.* (KP2: 107)

Go referánsa lea lokatiivvas, de SOG dábálačcat gullá adverbiálagihppui, nugo áhcíš vuostá-gihpus referánsa lea *Heandaragas* (23), dahje dat lea infinitiivahámi objeakta, nugo *mus* ja *rádjat buot šattuidan* (24). Ii juohke dáhpáhusas livče lunddolaš geavahit SOG *ieža*-gihpu sajis. Cealkagis (25) lea habitiivaráhkadus ja *ieža*-gihppu: *ádjagis lea iežas suollemasuuohta*, ja munno materiálas eai gávdno ovdamearkkat main livčii habitiiwa ja SOG, nugo: **ádjagis lea suollemasuuohtas*. Cealkagat (21–25) leat ovdamearkan maid das ahte go cealkagis ii leat heakkalaš subjeakta, de anaforalaš oamastangeažus sáhttá laktásit vásihanpartisipántii dahje hálddašanstatutiiivi (Sammallahti 2005: 191; Nickel & Sammallahti 2011: 503).

Referánsa sáhttá leat objeakta, mii lea akkusatiivvas, *Kátjá* (26) ja *Ken Thomasa* (27):

(26) *Son čuovui Kátjá latnasis, ja manaš ieš maid nohkkat.* (EMV1: 173)

(27) *Oaidnit Biera ja Máret Láillá, Ken Thomasa iežas nieiddain – vázzime giehtalaga bálgáid mielde [...]* (EMV1: 219)

(28) *Diktet sin dahkat bargguset iluin, ii šuohkki, dasgo dat livčii didjiide vahágini.* (OT)

Maiddái cealkagis (28) lea referánsa akkusatiivvas, muhto dás dat lea infinihtta yearbahámi subjeakta: *sin dahkat bargguset*³.

Referánsa sáhttá leat genetiivvas. Ovdamearkacealkagiin oamasteaddji ja oapmi gullet seamma cealkkalahtui, subjektii: *áhcí gaskavuohta eadnásis* (29) ja adverbiálii: *bohcco iežas čoavjái* (30):

3 Cealkkavástaga subjeakta lea akkusatiivvas go cealkkavástta doaibmá váldocealkaga objeaktan (Nickel & Sammallahti 2011: 262).

(29) Áhči gaskavuohta eadnásis lei fas hui lagaš ja liekkas. (JÁV1: 121)

(30) Ja go boazu lea njuvvon, de varra válđo bohcco iežas čoavjái. (JT)

Referánsa boahťa muhtumin maŋjel oamastangehčosa, ja cealkagis (31) lea áhkus-sáni referánsa čuovvovaš sátni, su:

(31) *Earret áhkus su áidna háleštanskihpárat leigga Issát ja Heika, geaid luhtte sáhtii čohkkát máŋggaid diimmuid.* (JÁV2)

Dán ráhkadusa sáhttá maiddái dulkot endoforalažžan, nu ahte referánsa livčii ovddit cealkagis. Materiálas leat vihtta dákkár dáhpáhusa, ja dain leat njeallje vižžojuvvon Odđa testamenttas.

Kásus	SOG oamasteaddji		Ieža-gihpu oamasteaddji		Oktii-buot
	Juohkáseapmi kásusiid mielde	SOG: galle %	Juohkáseapmi kásusiid mielde	Ieža-gihppu: galle %	
Nom	1816	71 %	79 %	474	21 %
Vearba (Nom)	659	26 %	72 %	250	54 %
Akk	44	2 %	62 %	27	3 %
Ill	10	1 %	43 %	13	57 %
Lok	21	0,8 %	33 %	43	100 %
Gen	16	0,6 %	17 %	76	67 %
Oktiibuot	2566	100 %	74 %	883	100 %
					26 %
					100 %

Tabealla 4. Oamasteaddji kásus anaforalaš ráhkadusain. Vilges ruvttuid proseantalogut muitalit mo oamastan-NP:t juohkásit SOG:i ja ieža-gihppui.

Tabealla 4 čájeha mo oamastan-NP:id referánssat juohkásit kásusiid mielde. Olles 3199 ráhkadusas ($1816 + 474 + 659 + 250$) referánsan lea subjeakta, mii sáhttá ovdanbuktot subjeaktasániin dahje dušše vearbba sojahemiin. Erohus SOG dahje *ieža*-gihpu válljemis, leš dal subjeaktasátni dahje dušše vearba, ii leat statistikhalaččat earuheaddji.⁴ Jus referánsa lea akkusatiivvas, de válljejuvvo dávjibut SOG go *ieža*-gihppu. Jus referánsa lea genetiivvas dahje lokatiivvas, de čállit állanit válljet SOG sajis *ieža*-gihpu.⁵ Materíalas eai leat ollenge ráhkadusat maid referánsa livččii komitatiivvas dahje essiivvas.

6.2 Kongrueansa

Dábálaččat SOG ja *ieža*-hápmi sojahuvvojit seamma logus go oamasteaddji dahje vearba, muhto materíalas gávnnaime 14 spiekastaga. Muhtun cealkagiin oamasteaddjin lei ovttaidlogu substantiiva mas lea máŋggaidlogu mearkkašupmi, nugo *girkoveahka*-sátni cealkagis (32). Vaikko finihtta vearbahápmi lea sojahuvvon ovttaidlogus, de oapmi dattetge lea máŋggaidlogus (*báhpaset*), ja nu dat kongruere referánssa mearkkašumiin, iige hámiin:

- (32) *Mayyil sártni čuovvolii girkoveahka báhpaset mielde girkogárdái.*
(AL: 23)

Guovtti ovdamearkkas lea vearba guvttiidlogus ja SOG lea komitatiivvas, čájehan dihte ahte das lea sáhka guovtti olbmos, nugo cealkagis (33):

- (33) *Leimme vähkarvieljainan Pirkkain meahcis čuoigamin.* (KP1: 163)

Dakkár ráhkadusaid leaba Nickel ja Sammallahti (2011: 324) čilgen, muhto sudno ovdamearkkain ii leat SOG.

Vaikko oamasteaddji lea cealkagis (34) ovttaidlogus (*sáhtii*), de *ieža*-hápmi lea sojahuvvon guvttiidlogus čájehan dihte ahte maiddái dás lea guovtti olbmos sáhka:

4 Juohkašupmi Nom ja Vearba (Nom): χ^2 -teasta =16.8, df = 1, p-árvu<0.001, muhto beaktosturrodat lea dušše 0.07.

5 Erohus dás lea stuorebuš: χ^2 -teasta =8.7, df=2, p-árvu = 0.01, ja beaktosturrodat = 0.22.

- (34) *Nu guhká go son dán muittii, de sáhtii vierroolmmožin mearkut ježaska ovttaseallima báhpárii, nu ahte doalai sierra dovdduid ja duohthaášsiid.* (JÁV2)

Cealkagis (35) subjeakta lea ovttaidlogus (*Liná*), muhto *iežaset luonddu-fága oahpaheaddji* muitala ahte Liná gullá skuvlaluohkkái, man oahpaheaddjis lea sahka.

- (35) *Liná áddestalai iežaset luonddu-fága oahpaheaddji.* (EMV2: 132)

Materiálas leat ovcci dákkár dáhpáhusa, ja čállit bohtet buot buolvvain ja guovlluin.

Nickel ja Sammallahti (2011: 521–522) čálliba ahte sámegielas sáhttá ovttaidlogu earutkeahthes substantiiva geavahuvvot distributiivva mearkkašumis, ovdamearkka dihte *Sii masse heakkaset*. Sudno ovdamearkkain lea oamastangeažus dattetge máŋgaidlogus. Ovdamearka (36) čuovvu seamma málle, go lea sahka máŋgga olbmos, *muhtumat ledje*, muhto objekta (*gávtiset*) lea dattetge ovttaidlogus:

- (36) *Muhtumat ledje veallánan, rohtten vel gávtiset oaivvis ala, daikke beaskka.* (HAG2: 66)

Muhto cealkagis lea maiddái nubbi ráhkodus mas ieš oamastangeažus geavahuvvo distributiivva mearkkašumis, go oami oamastangeažus lea ovttaidlogus (*oaivvis*). Materiálas leat njeallje cealkaga main ieš oamastangeažus doaibmá distributiivan, ja daid teavsttaid čállit leat Guttorm, Larsen ja Vars.

6.3 Oamasteaddji semantikhka

Oamasteaddji ii dárbaš leat olmmoš, ja tabeallas 5 letne buohastahttán iešguđetlágan oamasteddjiid.

Semantikhalaš joavku	SOG	%	ieža-	%
OLMMOŠ	2461	96 %	858	97 %
EALLI	48	2 %	7	1 %
LUONDU	14	1 %	5	1 %
Eará	36	1 %	13	1 %
Oktiibuot	2559	100 %	883	100 %

Tabealla 5. Oamasteaddji juohkašupmi semantikhalaš joavkkuide.

Oamasteaddji lea dávjimusat olmmoš (96 %:s SOG-dáhpáhusain ja 97 %:s ieža-dáhpáhusain). Tabeallas leat seammasullasaš bohtosat SOG:in ja ieža-gihpuin, ja ráhkadusaid gaskkas ii leat statistikhalaš erohus.⁶ Materiálas leat ovdamearkkat main oamasteaddji lea ealli, go eallis leat sihke čivggat, rumašoasit ja eará dakkár iešvuodat, nu ahte dan sáhttá buohtastahttit olbmuin. Go oamasteaddji lea luonddunamahus, de luondu dávjá govviduvvo olbmoláganin dego das livče rumašoasit dahje olmmošlaš iešvuodat. Čuovvovaš cealkagis govviduvvojut vuonat Jiekŋameara oassin:

(37) [...] muhto guhkkin čuovgá Jiekŋamearra vuonaidisguin [...] (HÁG2: 108)

Maiddái luonddudilli, rumašlaš dilli ja luondduoassi sáhttet govahallojuvvot olbmoláganin, nugo *skábma*, *nagir*, *beaivi* ja ája cealkagiin (38–41):

(38) Skábma dettii buot fámuidisguin Mähtebáikki. (JÁV2)

(39) Viimmat árpмолаš nagir giesasta mu sallasis. (JÁV1: 132)

(40) Juohke beaivvis leat doarvái iežas váivvit. (OT)

(41) Muhto dien ádjagis lea iežas suollemasvuhta. (KP2: 107)

Biergasiin lea muhtumin gullevašvuhta *skáhppui* dahje *sadjái*, nugo cealkagiin (42–43):

6 Erohus ráhkadusaid gaskkas: χ^2 -teasta =5, df=3, p-árvu=0.18.

(42) Eará biergasiid siste oidnostii maiddái dat skeaŋkadiibmu, mii lei viimmat válodojuvvon eret skáhpustis. (JÁV2)

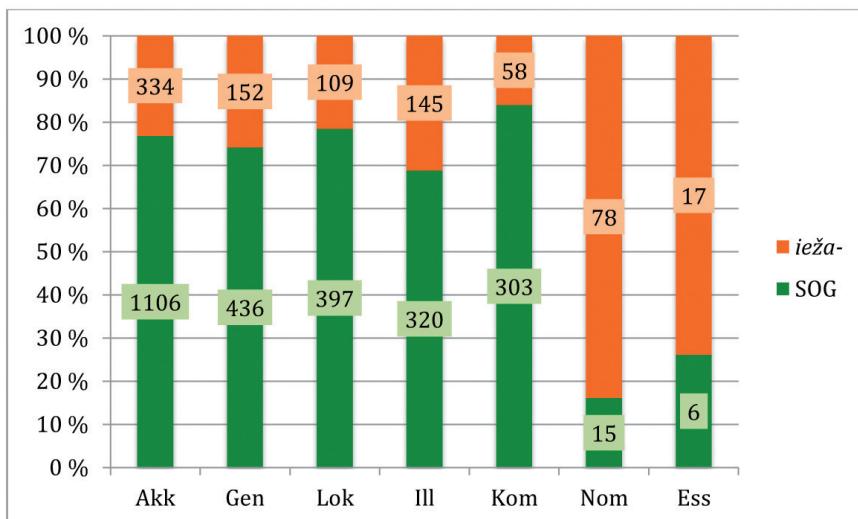
(43) Dát liidni lea báhcán sadjásis gitta otná beaivvi rádjái [...] (OT)

7 Oapmi

Dán kapihtalis guorahalle oami kásusa ja semantihka anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain.

7.1 Oami kásus

Moai letne buohtastahttán mo oapmi juohkása kásusiid mielde anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain. Bohtosat leat govvosis 3. Ean gávdnan ráhkadusaid main oamasteaddji lea komitativvas dahje essiivvas, muhto oapmi lei buot kásusin.

Govus 3. Oami kásus anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain.

Govvosa 3 loguid mielde akkusatiiva lea dábálaččamus kásus sihke SOG- ja *ieža-gihpu* anaforalaš ráhkadusain. Oami juohkaupmi kásusiid mielde lea sullii seammá SOG- ja *ieža-ráhkadusain*, earret kásusiin mat geavahuvvojut unnimusat. Go oapmi lea nominatiivvas ja essiivvas, de SOG sajis geavahuvvo dábálaččat *ieža-gihppu*. Vaikko endoforalaš oamastan-NP:t leat ollu hárvvibut go anaforalaš oamastan-NP:t, de leat bealli nominatiiva SOG-dáhpáhusain endoforalaččat. Anaforalaš SOG-ráhkadusat mat leat nominatiivvas, leat dušše gávcci, ja buot leat Oðða testamenttas:

(44) *Máhttájeaddji ii leat stuorit go oahpaheaddjis, ii ge bálvaleaddji stuorit go isidis.* (OT)

(45) *Jesusa ruossa luhtte čužžo eadnis, eatnis oabbá, Márjá, Klopasa áhkká, ja Márjá Magdalena.* (OT)

Anaforalaš cealkagiin lea dábálaččamusat sáhka veardádallamis. Sánit *oahpaheaddjis* ja *isidis* (44) leat nominatiivvas danne go dat veardiduvvojut cealkaga subjeavttain mii maiddái lea oamastangehčosa referánsa, ja rievtti mielde lea SOG-substantiiva elliptalaš yearbba subjeakta: *go oahpaheaddjis lea, [...] go isidis lea*⁷.

Hárve lea oapmi essiivvas, ja materiálas leat dušše guhtta SOG ja 17 *ieža-gihpu*. Dás leat guokte ovdamearkka:

(46) *Mu lei váttis dovdat su iežan áhčin.* (JÁV1: 39)

(47) *Go sii vihke “Leaska sihtá beali!”, de son ii dahkan duojášii oččodeamen aivve Maria beallinis.* (AL: 45)

Cealkagiin leat sihke *ieža-gihppu*: *iežan áhčin* ja SOG: *beallinis*. Majit cealkka leage áidna essiivacealkka man čálli boahtá oarjeguoillus. Buot eará essiivaovdamearkkat gullet juogo Oðða testamentii dahje nuortaguovllu čálliid teavsttaide. Dušše bárrastávvalsubstantiivvaid essiivahápmái lea lasihuvvon oamastangeažus. Nickel ja Sammallahti ipmárdusa mielde ii

7 Nielsena mielde nominatiivageavahus livčii beare vejolaš vokatiivvas (1979 (1926–1929): 118) ja logoforalaš geavahusas, dalle go referere muhtun olbmo jurdagii dahje cealkámuššii, ovdamearkka dihte *Dat logai, oabbás lea dan bargan*.

leatge dábálaš lasihit oamastangehčosa essiivahámiide main leat golbma stávvala, dan sajis geavahuvvo *ieža-gihppu* (2011: 109).

7.2 Oami semantihkka

Dán kapihtalis guorahalle oami semantihka. Moai letne juohkán buot substantiivvaid gávcci semantihkalaš jovkui. Okta stuorimus joavku lea FUOLKI ja dasa gullet *bártnis* (48) ja *iežan bártni* (49):

(48) *Loahpas son vuolggahii bártnis sin lusa.* (OT)

(49) *Mun vuolggahan iežan ráhkis bártni.* (OT)

Nubbi stuorra joavku lea RUMAŠ, masa gullet sánit *čalmmiideametguin* (50) ja *iežade čalmmiiguin* (51):

(50) [...] *dan man mii leat oaidnán čalmmiideametguin, dan man mii leat geahčadan ja man min giedat leat guoskkahan: eallima sáni.* (OT)

(51) *Muhto doai goittot oinniide iežade čalmmiiguin helikoptera ja amas albmáid?* (KP2: 115)

Maiddái OPMODAT-joavku lea stuoris, ja cealkagiin (52–53) leat seamma girječállis goappatlágan ráhkadusat main lea *bierggas-sátni*:

(52) *Ja nuppi beaivái lei Kátjá juo páhkkestan visot biergasiiddis ja lei gearggus vuolgit go Inger bodii su viežzat.* (EMV: 201)

(53) *Váldde iežat biergasiid ja mana ruoktot davás!* (EMV: 201)

FUOLKI, RUMAŠ ja OPMODAT dahket sullii 66 % SOG-ráhkadusain ja 37 % *ieža-gihpuin*. Dát heive bures dasa mii čilgejuvvo dutkangirjjálašvuodas (Taylor 1996; Heine 1997; Aikhenväld 2013), ahte máilmomi gielaid prototyhpalaš geavahussii gullet justa dát golbma joavkku.

Moai letne juohkán buot substantiivvaid vel viða semantihkalaš jovkui, ja cealkagiin (54–61) leat substantiivvat mat gullet daidda joavkkuide.

Oapmi sáhttá gullat ABSTRÁKTA-jovkui, nugo sánit váivvistat (54) ja *iežan váivvi* (55):

(54) – *Maid don váivvistat siđat? jearai Ábo.* (AL: 36)

(55) *Na movt dalle galggan sutnje beassat iežan váivvi muitalit.* (JÁV3)

DÁHPÁHUS-jovkui letne bidjan sániid nugo *eallimistán [eallimisttán]* (56) ja *iežas eallimis* (57):

(56) *Vaikko mun dieđán moai oaidnaletne fas, ahte don vuoroddát mu, de orun liikká vuosttaš geardde eallimistán ballame vuolgimis.* (EMV1: 137)

(57) *Kátjá lei dál boahtán luoddaerrui iežas eallimis.* (EMV1: 154)

Dáid sániid letne atnán BÁIKIN: *ruovttuidasaset* (58) ja *iežame ruovttu* (59):

(58) *Olbmot dopme fas ain ruovttuidasaset.* (HAG2: 87)

(59) *Gal moai goit dovde iežame ruovttu!* (MÁS: 166)

Olmmošnamahusaid mat eai leat fuolkenamahusat, letne bidjan OLMMOŠ-jovkui, nugo *gussiidis* (60) ja *iežas gussiide* (61):

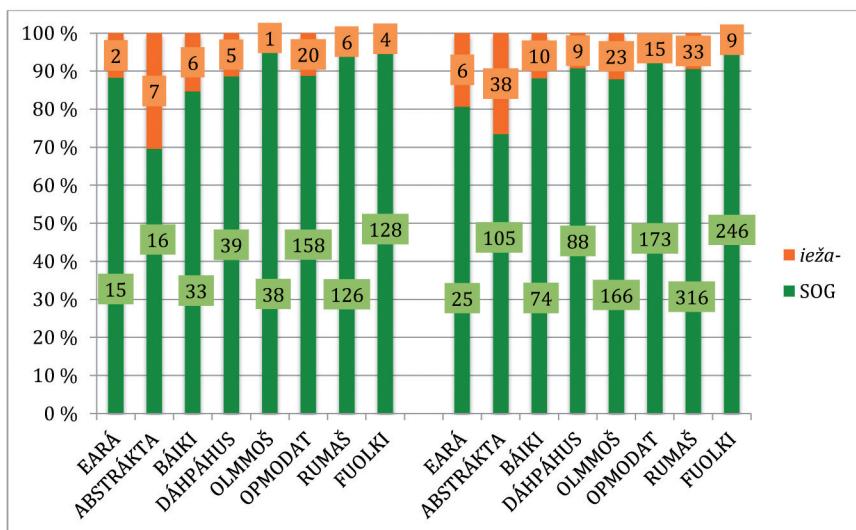
(60) *Áhkku ii velge beroštan gussiidis snáhpástallamiin.* (MÁS: 166)

(61) *Ii oro goit vuos viidáneame, muhto doppe bohtet eambbo, dadjalii son vuot iežas gussiide ovdalgo jávkkihii goahtái, beroškeahttá vuordit sudnos makkárge vástádusa.* (MÁS: 106)

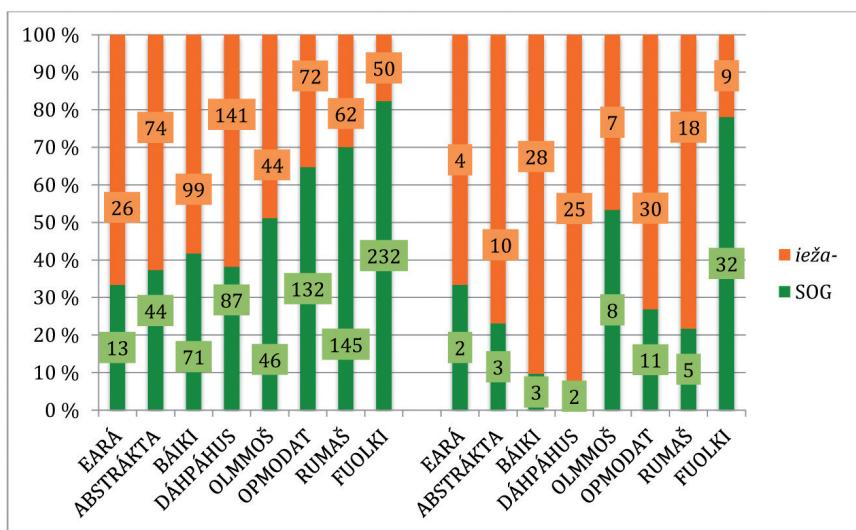
EARÁ-jovkui gullet buot eará oamit, maiddái luonddunamahusat nugo *vuonaidisguin* ovdal namuhuvvon cealkagis (37).

7.3 Oami semantikhka buolvvas bulvii

Oami semantikhka letne buohtastahttán buolvvaid mielde ja dasa lassin lea Ođđa testamenta sierra. Govvosat bohtet dás mannjálaga vai lea álki buohtastahttít bohtosiid.

Govus 4. Oami semantihkka anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain. Gurut bealde leat boarráseamos čállit (n=604) ja olgeš bealde Ođđa testamenta (n=1336).

Govus 5. Oami semantihkka anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain. Gurut bealde leat gaskabuolvva čállit (n=1338) ja olgeš bealde nuoramus čállit (n=197).

Govvosiin 4 ja 5 oaidnit oami semantikhalaš juohkašumi anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusain. Boarráseamos čálliid teavsttain ja Oðða testamenttas lea seammaſullasaš juohkašupmi semantikhalaš joavkkuide. Nuorat buolvvain SOG-geavahus unnu *iežá-gihpu* geavahusa ektui buot semantikhalaš joavkkuin. Gaskabuolvva teavsttain OPMODAT, RUMAŠ ja FUOLKI bisuhit buoremusat SOG, ja nuoramus čálli guoktásá teavsttain FUOLKI lea áidna joavku mii čielgasit állana SOG:i. Sudno teavsttain OLMMOŠ-joavku muhtun muddui bisuha SOG, muhto dán buolvvas lea unnán materiála, dušše 197 anaforalaš ja endoforalaš ráhkadusa, ja stuorit lohku attáshii čielgasit gova.

Moai letne oalle roavvásit juohkán substantiivvaid semantikhalaš joavkkuide, ja livčii dárbu geahčcat joavkkuid lagabut ja maiddái guorahallat materiála sániid dásis. Ovdamearkka dihte OPMODAT-joavkkus leat sihke dávvirat maid olmmoš álkit sáhttá lonuhit, nugo *dihtor* ja *biila*, ja substantiivvat mat čujuhit earutkeahtes refereanttaide, nugo *luohti* ja *eallu*. Jus guorahalašii materiála sániid dásis, de livčii vejolaš oaidnit man dehálaš earutkeahtesvuhta lea oamastanráhkadusa válljemii.

Go geahčá syntávssa ja semantihka ovttas, de SOG-ráhkadusaid oapmi lea álo olmmoš go lea nominatiivvas, nugo cealkagiin (44, 45). *Ieža-gihpu* oapmi sáhttá leat vaikko mii, nugo *suollemasuohota* (25, 41) dahje *luodda*, nugo čuovvovaš cealkagis:

(62) *Návddi iežas luodda lea buorre, [...] (JT)*

Vaikko artihkkala fáddán leat substantiivaráhkadusat, de lea miella fuomášuhttit ahte materiálas leat maiddái guokte adjektiivva main lea oamastangeažus:

(63) “*Giittus ovddežiinnát!*” (AL: 17)

(64) *Nuorra olbmot geat ledje buoremusaideaset alde.* (AL: 67)

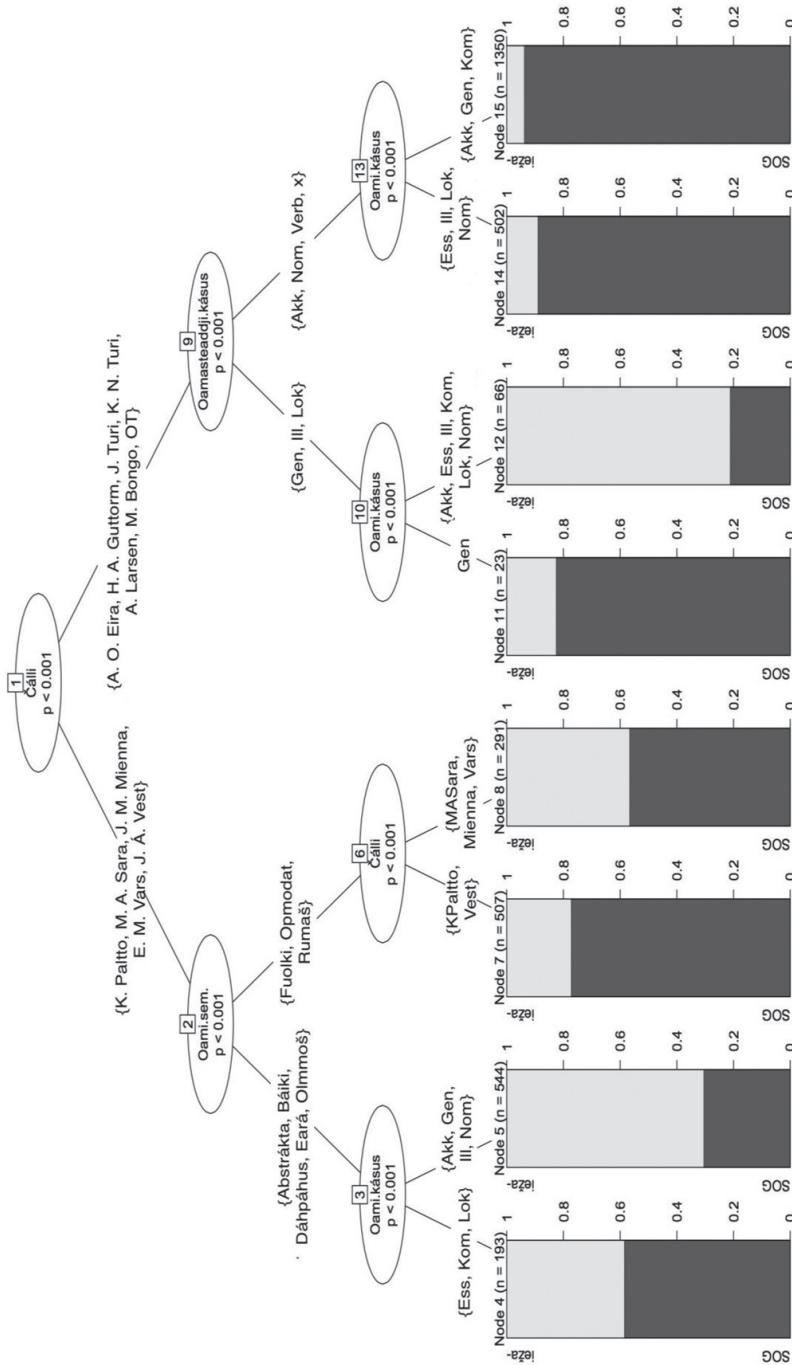
Goappaš ovdamearkkat leat vižžojuvvon Larsena romáñas. Sátni *ovddežiinnát* gullá eksoforalaš ráhkadussii, ja *buoremusaideaset* fas anaforalaš ráhkadussii. Mañit sátni čájeha vel dan ahte lea vejolaš lasihit oamastangehčosa adjektiivva superlatiivahápmái.

8 Statistihkalaš analysat

Materiálas boahtá ovdan SOG ja *ieža*-gihpu juohkašupmi merkejuvvon fáktoriid ektui. Logistalaš regrešuvdna lea árbevirolaš vuohki veardidit statistihkalaččat mo fáktorat váikkuhit juohkašupmái go leat guokte vejolaš árvvu (nugo SOG ja *ieža*-). Logistalaš regrešuvnnain mihtida bohtosiid jálkehahttivoda ovta dahje eanet fáktoriid ektui. Muhto guovtti sivas dát vuohki ii leat buoremus munno materiálíii, iige eará lingvistalaš materiálaide: Logistalaš regrešuvdnámalle eaktuda ahte materiálat čuvvot parametralaččat nu gohčoduvvon ”normála” juohkašumi (biellohápmásaš geavlin), muhto teakstačoakkáldagas fenomenat juohkásit dáblaččat eahpedássidit. Nubbi sivva lea ahte logistalaš regrešuvdna eaktuda ahte buot vejolaš variábelkombinašuvnnat leat mielde materiálas. Muhto gielas lea dávjá ráigi sojahanparadigmas, ja munno materiálasge eai leat cealkagat main oamasteaddji lea komitatiivvas dahje essiivvas. Materiálas leat maiddái eará ráiggit: nuoramus buolvva teavsttat leat duše oarjeguovllus, eaige nuortaguovllus. Dan dihte logistalaš regrešuvdna ii doaimma nu burens.

Dáid sivaid geažil moai válliime geavahit statistihkalaš klassifiseren- ja regrešuvdnamuora CART, *Classification And Regression Trees* (Strobl ja earát 2009), govvidit SOG ja *ieža*-gihpu juohkašumi. CART-málle heive burens eahpeparametralaš dieđuide, ja boadus lea luohtehahti vaikko materiálas eai leat buot kombinašuvnnat. Dutkit leat buohastahttán CART-málle ja logistalaš regrešuvnna lingvistalaš analysain (Baayen ja earát 2013), ja bohtosat leat hui seammassullasaččat. CART čuoldá dieđuid optimála muorran man lea álki dulkot, nugo 6. govvosis (geahča s. 36). Vuosttaš suorri bajimusas čájeha guđemuš fáktor addá čielgaseamos SOG dahje *ieža*-gihpu juohkašumi, ja ovssiid sáhttá čuovvut vulos oaidnin dihte mo dieđut čuldojuvvojtit, ja guđemuš fáktorat addet buoremus juohkašumi. Vuolimusas leat kássat mat čájehit galle ovdamearkka leat čuldojuvvon guđege bálgá mielde.

CART-analysa addá maiddái vejolašvuoda geavahit nu gohčoduvvon ”summal muoraid” duođaštít bohtosiid ja mihtidit fáktoriid gorálaš dehálašvuoda. Dalle geavahuvvo soaittágas válljejuvvon oassi dieđuin ja fáktoriin, ja proseassa geardduhuvvo mángii ja nu ráhkaduvvojtit dievva klassifikašuvdnamuorat mat buohastahttojuvvojtit gávdnan dihte iešguđet fáktora dehálašvuoda. CART gullá R-prográmmii, mii geavahuvvo statistihkalaš rehkenastimii ja govvideapmái (<<http://www.project.org>>).

Graafus 6. CART-analysa čájeha mo materiéala juohkásaa faktorilid mieldi SOG ja iezá-ghíppu geaváhusa ektui.

Govvosis 6 oaidnit fáktoriid maid mielde dutkanmateriála lea juhkkoujuvvon CART-analysas. Vuosttaš juohkáseamis buot boarráseamos cálliid teavsttat ja Odđa testamenta čuvvot olgeš oavssi. Dát čájeha ahte Odđa testamentta oamastanráhkadusat sulastahttet boarráseamos davyvisámi čáppagirjjálašvuoda ráhkadusaid. Dán oavssis materiála juohkása dasto oamasteaddji kásusa mielde, ja olgeš oavssis leat kásusat main eanemusat geavahuvvo SOG. Gurut oavssis leat genetiiva, illatiiva ja lokatiiva. Čuovvovaš suoris materiála juohkása oami kásusa mielde, ja erohus lea stuoris gurut oavssi (genetiivva) ja olgeš oavssi (eará kásusiid) gaskkas. Vuolimus kássain oaidnit juohkáseami SOG ja *ieža*-gihpu gaskkas, ja ovdamearkka dihte ahte SOG dakhá sullii 80 % dan 23 cealkagis main oapmi lea genetiivvas.

Muorra čájeha ahte boarráseamos cálliin semantikhkka ii leat okta dehálaččamus faktor, baicce syntáksa lea dehálaš, ja erenoamážit oamasteaddji kásus. Jus oamasteaddji lea subjeakta dahje objekta, de measta álo válljejuvvvo SOG. Jus oamasteaddji lea genetiivvas, illatiivvas dahje lokatiivvas, ja oapmi lea eará kásusis go genetiivvas, de válljejuvvvo dábálaččamusat *ieža*-gihppu.

Gaskabuolva ja nuorra cállit leat muora gurut oavssis, ja daid gaskkas lea oami semantikhkka dehálaččat go syntáksa, ja erenoamážit Suoma beale cállit (Vest ja Paltto) geavahit SOG vuosttažettiin semantikhkalaš joavkuin FUOLKI, RUMAŠ ja OPMODAT. Jus oapmi gullá eará semantikhkalaš jovkui, de ráhkadusa válljemis lea oami kásus dehálaččat go cálli ruovttuguovlu. Go oapmi lea essiivvas, komitatiivvas dahje lokatiivvas, de čájeha ravddamus kássa ahte lea stuorit vejolašvuohta válljet SOG go eará kásusiin. Dán kássa 193 ovdamearkkas leat dušše njeallje ráhkadusa mat leat essiivvas.

Fáktoriid dehálašvuhta olles materiálas boahtá ovdan govvosis 7. Dannego govus 6 čájeha ahte cálliid teavsttat juohkásit ollislaččat buolvvaid mielde, de letne dál cálli nama sajis addán programmii buolvva namahusaid ja cálli geográfalaš gullevašvuoda. Odđa testamenta lea ožzon sierra buolva- ja guovlogilkora, OT. Analysa čájeha ahte buot dehálaččamus faktor lea buolva dahje OT, ja oppalaččat materiálas lea substantiivva semantikhkka ollu dehálaččat go cealkaga syntáksa. Mearkkašanveara lea ahte cálli geográfalaš gullevašvuhta ii leat dehálaš dasa mo SOG ja *ieža*-gihput juohkásit.

Govus 7. CART-analysa čájeha fáktoriid dehálašvuoða, nugo R-prográmma čájeha daid.

Seammasullasaš guovttejuohku lea davvisámegiela adposišuvnnaid geavahusas. Muhto adposišuvnnaid geavahusas juogo pre- dahje postposišuvdnan lei stuorra erohus Suoma ja Norgga beale čálliid gaskkas, riikkaid eanetlogugielaid iešvuodaid dihte (Antonsen ja earát 2012). Maiddái oamastan-NP:id válljema oktavuoðas livčii vuorddehahhti ahte oktavuohta riikkaid eanetlogugielaike livčii dehálaš faktor, dannego maiddái suomagielas oamastangehčosat laktásit substantiivvaide, muhto dárogielas ii leat dákkár ráhkadus.

9 Konklušuvdna

Materiála guorahallan čájeha stuorra buolvvaidgaskasaš erohusaid das man ollu čállit geavahit SOG ja *ieža-gihpu*, muhto maiddái erohusaid buolvvaid siste. Guokte boares čálli, Anders Larsen ja Hans A. Guttorm, geavaheaba SOG máŋgga geardde eanet go seamma buolvva eará čállit, ja Ođđa testamenta sulastahttá dán guovtti čálli teavsttaid, vaikko jorgalus almmuhuvvui easkka 1998:s. Dát čájeha ahte bargojoavku atná árvvus boares čálliid čállingiela.

ieža-gihpu geavahus lassána sakka boarráseamos buolvvas gaskabulvii. Gaskabuolvvas nuoramus bulvii njiedjá SOG-geavahus, ja boaðus lea ahte *ieža*-gihppu geavahuvvo dávjjibut go SOG. Eksoforalaš oktavuoðain sáhttá SOG sajis geavahit gihpu mas leat persovdnapronomen ja substantiiva, ja vejolačcat oamasteapmi ii merkejuvvo seamma dávjá go ovdal. Muhto materíalas oidno maiddái ahte *ieža*-gihppu geavahuvvo eanet ahte eanet SOG sajis anaforalaš ráhkadusain. Gaskabuolvva ja nuoramus buolvva čállit geavahit *ieža*-gihpu anaforalaš ráhkadusain measta logi geardde eanet go boarráseamos čállit, ja nu lea čálli buolva ollu dehálačcat go goappá guovllus son boahtá. Boarráseamos čállit geavahit dábálačcat *ieža*-gihpu oamasteami deattuheapmái dahje konrasteremii. Nuorat buolvvaid teavsttain ii leat dákkár geavahus seamma čielggas. Johan Turi giella spiekasta veaháš boarráseamos čálliid gielas, ja állana muhtun muddui gaskabuolvva gillii. Maiddái eará gielalaš analysas lea Johan Turi čállingiella spiekastan eará su guovllu čálliid teavsttain (gč. Antonsen ja earát 2012).

Syntávssalačcat *ieža*-gihppu lea dávjjibut ii-prototyhpalaš anaforalaš geavahusas go SOG, sihke oami ja oamasteaddji kásusa ektui. SOG geavahuvvo hárve nominatiivvas ja essiivvas, ja nominatiivvas dušše olbmuid birra. Dihto cealkkaráhkadusain SOG ii sáhte geavahuvvot *ieža*-gihpu sajis. Dan dihte lea *ieža*-gihppu soddjileabbo go SOG. *ieža*-gihppu ii leat seamma moalkái go SOG, ja dát guokte iešvuoda sáhttet leamaš mielde váikkuheamen dasa ahte *ieža*-gihppu adnojuvvo dađistaga eanet SOG sajis. Nu orru ahte dát giela siskkáldas fáktorat leat mielde lasiheamen giellanuppástuvvama leavttu, ja dat dáhpáhuvvá sullii seamma lágje Suoma beale Deatnogáttis ja Guovdageainnu guovllus.

Gaskabuolvva ja nuoramus čálliide lea oami semantihkka hui dehálaš. Oamastangeažus lasihuuvvo erenoamážit sániide mat gullet semantihkalaš FUOLKI-jovkui, ja dát tendeansa stuorru buolvvas bulvii. Maiddái semantihkalaš joavkkuin RUMAŠ ja OPMODAT čállit geavahit dávjjimusat SOG, earret nuoramus čálli guovttos geat milloseappot geavaheaba *ieža*-gihpu. Livčii miellagiddevaš guorahallat materíala sániid dásis, vai oainnáshii man dehálaš substantiivvaid earutkeahesvuhta lea, ja dasa lassin geahčcat eará fáktoriid. Dasa galggashii leat stuorit materíala go maid moai letne dás guorahallan.

Giitosat

Moai letne giitevaččat buot ávkkálaš kommentáraid ovddas maid letne ožzon go letne bargan dainna materálain, sihke Sámegiela ja girjjálašvuodja symposia 2013 oasseváldiin, artihkkala árvvoštallis, doaimmahusgottis ja Jussi Ylikoskis.

Gáldut

Dutkanmateriála

AL = Anders Larsen 2013 (1912): *Beaiveálgu*. Kárášjohka: CálliidLágadus.
AOE = Anders O. Eira 1991: *Duottarráfis soahteshilljui*. Kárášjohka: Davvi Girji.

EMV1 = Elle Márjá Vars 1986: *Kátjá*. Kárášjohka: Davvi Media.

EMV2 = Elle Márjá Vars 2002: *Čábbámus iđitguovssu*. [Billávuotna]: Iđut.

HAG1 = Hans Aslak Guttorm 2007 (1940): *Gohccán spálli. Divttat ja mайдна-
sat*. Kárášjohka: Davvi Girji. (divttat eai leat mielde dutkanmateríalas)

HAG2 = Hans Aslak Guttorm 1986: *Iešnjárgga šiljut*. Deatnu: Jår'galæd'dji.

JÁV1 = Jovnna-Ánde Vest 1988: *Čáhcegáddái nohká boazobálggis*.
Kárášjohka: Davvi Media.

JÁV2 = Jovnna-Ánde Vest 2002: *Árbbolaččat 2*. Kárášjohka: Davvi
Girji. (SIKOR. Digitálalaš veršuvdna ii leat ideantalaš prentejuvvon
veršuvnnain.)

JÁV3 = Jovnna-Ánde Vest 2005: *Árbbolaččat 3*. Kárášjohka: Davvi Girji.
(SIKOR)

JMM = Jens Martin Mienna 2010: *Eallima čoavdda*. Kárášjohka: Davvi Girji.

JT = Johan Turi 1987 (1910): *Muitalus sámiid birra*. Jokkmokk: Sámi Girjjit.

KNT = Klemet Nilsen Turi 1982: *Áiggit rivdet*. [Deatnu]: Jår'galæd'dji.

KP1 = Kirsti Paltto 2001: *Suoláduvvan*. Noveallat. Kárášjohka: Davvi Girji.

KP2 = Kirste Paltto 2007: *Ája*. Kárášjohka: Davvi Girji.

MÁS = Máret Ánne Sara 2013: *Ilmmiid gaskkas*. Guovdageaidnu: DAT.

MB = Mikkel P.A. Bongo 1985: *Mus ledje bálgat*. [Deatnu]: Jår'galæd'dji.
(divttat eai leat mielde dutkanmateríalas)

OT = *Ođđa testamenta*. Oslo: Norgga Biibbalsearvi 1998. (SIKOR)

SIKOR lea UiT Norgga árktalaš universitehta ja Norgga Sámedikki sámi teakstačoakkáldat. Čoakkáldat lea olámuttus dán čujuhusas: <<http://gtweb.uit.no/korp/>>. Moai vieččaime materiála njuolgga UiT-serveris.

Girjjálašvuohta

- Aikhenvald, Alexandra Y. 2013: Possession and ownership: a cross-linguistic perspective. – Alexandra Y. Aikhenvald & R. M. W. Dixon (doaimm.), *Possession and Ownership*. Oxford: Oxford University Press. 1–64.
- Antonsen, Lene & Janda, Laura & Baal, Biret Ánne Bals 2012: Njealji davvisámi adposišuvnna geavahus. [English summary: The use of four North Saami adpositions.] – *Sámi diedalaš áigečála* 2/2012: 7–38.
- Baayen, R. Harald & Endresen, Anna & Janda, Laura Alexis & Makarova, Anastasia & Nesset, Tore 2013: Making choices in Russian: pros and cons of statistical methods for rival forms. *Russian Linguistics: International Journal for the Study of the Russian Language* 2013. Volum 37 (3): 229–251.
- Dixon, Robert M. W. 2009: *Basic Linguistic Theory, Volume 1: Methodology*. Oxford: OUP Oxford.
- Dryer, Matthew S. 2013: Position of Pronominal Possessive Affixes. – Matthew S. Dryer & Martin Haspelmath (doaimm.), *The World Atlas of Language Structures Online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology. <<http://wals.info/chapter/57>> (24.09.2014).
- Heine, Bernd 1997: *Possession*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Herslund, Michael & Baron, Irene 2001: Introduction. Dimensions of possession. – Irene Baron & Michael Herslund & Finn Sørensen (doaimm.), *Dimensions of Possession*. Amsterdam: John Benjamins. 1–25.
- Jomppanen, Marjatta 2009: *Pohjoissaamen ja suomen perusinfinitiivi vertailussa leat ja olla -verbien yhteydessä*. Acta Universitatis Ouluensis. Humaniora 92. Oulu: Oulun yliopisto.
- King, Gareth 2003: *Modern Welsh. A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- Lichtenberk, Frantisek & Vaid, Jyotsna & Chen, Hsin-Chin 2011: On the interpretation of alienable vs. inalienable possession: A psycholinguistic investigation. – *Cognitive Linguistics* 22.4: 659–689.

- Magga, Tuomas 2004: Dárogiela preposišuvdnaráhkadusaid jorgaleapmi.
– *Sámi diedalaš áigečála* 1/2004: 43–53.
- McGregor, William B. 2009: Introduction. – William B. McGregor (doaimm.),
The Expression of Possession. Berlin: Mouton de Gruyter. 1–12.
- Nickel, Klaus Peter 1994: *Samisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*.
Karasjok: Davvi Girji.
- Nielsen, Konrad 1979 (1926–1929): *Lærebok i lappisk (samisk). Bind I: grammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Outakoski, Hanna 2003: On reflexive binding in North Sami. – *Nordlyd* 31 (4): 723–739. <<http://septentrio.uit.no/index.php/nordlyd/article/view/35>>
- Sammallahti, Pekka 2005: *Láidehus sámegiela cealkkaoahpa dutkamii*. Kárásjohka: Davvi Girji.
- Strobl, Carolin & Malley, James & Tutz, Gerhard 2009: An Introduction to Recursive Partitioning: Rationale, Application and Characteristics of Classification and Regression Trees, Bagging and Random Forests. – *Psychological Methods* 14 (4): 323–348.
- Taylor, John R. 1996: *Possessives in English*. Oxford: Clarendon Press.

Possessive constructions in North Saami prose

We present an analysis of nearly 4K examples of possessive constructions extracted from nearly 0.7M words of North Saami prose representing works of authors born in three time periods (1870-1927, 1947-1957, 1972-1983), plus a recent (1998) translation of the New Testament. The examples document an ongoing language change in which the possessive suffix attached to a noun (“SOG”) is being replaced by the genitive reflexive pronoun preceding the noun (“*ieža-*”). All examples are hand tagged for the two constructions, SOG vs. *ieža-*, plus a host of variables including the case and semantic class of the possessum and possessor, the person and number of the possessor, the source of the example, and the generation and geographical location of the author. In addition to anaphoric, endophoric, and exophoric reference previously described, we discover a generic type of reference. We track the progress of the language change across generations and find Johan Turi exceptional because he used *ieža-* more than his contemporaries. We focus particularly on examples of double marking of possession, and on examples where the number of the possessive construction does not match the possessor, and on the case and semantic class of possessor and possesum. It appears that semantics play a greater role in the choice of possessive constructions for the middle and younger generations than for the older generation. We hypothesize that the greater morphological complexity of the SOG construction is a language-internal factor that has contributed to its decline.

Keywords: possessive constructions, possessive suffixes, syntax, North Saami, language change

LENE ANTONSEN & LAURA JANDA
UiT The Arctic University of Norway
lene.antonsen@uit.no
laura.janda@uit.no